

Växtfynd i västra Södermanland

JOAKIM EKMAN

Floran i de västra delarna av Södermanland har ibland rykte om sig att vara artfattig och torftig. Detta stämmer emellertid ej. Artantalet är visserligen inte lika imponerande som vid kusten, men här finns många trevliga fynd som väntar på att bli upptäckta. Om några sådana handlar denna artikel.

Fjällhällebräken

Under en cykeltur en kväll i början av juli 1995 planerade jag att leta efter hjärtstilla *Leonurus cardiaca* vid Linvävartorp. Erik Almquist hade noterat denna art som mer eller mindre riklig här 1938-1953. Numera återstår endast torpgrunden och trädgården har delvis schaktats bort vid de omfattande anläggningsarbetena för Svealandsbanan, den nya järnvägen mellan Stockholm och Eskilstuna. Någon hjärtstilla fanns inte kvar. Jag kom i stället att följa vägen söderut. Det är en delvis nydragen väg, då den gamla vägen skurits av genom den nya järnvägen. Några hundra meter öster om Sticktorp skär den nydragna vägen rakt igenom en urkalkkörtel. Här finns en intressant flora med flera för trakten ovanliga arter. På den del av kalkhällen som ligger söder om vägen påträffades en tuva av fjällhällebräken *Woodsia alpina* med sammanlagt 32 blad. Vid ett besök i september på lokalen påträffades ytterligare två små tuvor omedelbart intill den första. På samma håll växer även hällebräken *Woodsia ilvensis*. Hällebräken skiljer sig tydligt från fjällhällebräken genom att den har rikligt med fjäll på bladundersidorna som därigenom ger tuvorna en annan färg. Fjällhällebräken saknar däremot vanligen fjäll. Populationen i Eskilstuna består emellertid av exemplar med några enstaka fjäll på bladundersidan.

Några typiska arter på samma lokal var backlök *Allium oleraceum*, backtrav *Arabis tbaliana*, blodnäva *Geranium sanguineum*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, gul fetknopp *Sedum acre*, harmynta *Satureja acinos*, kalksvartbräken *Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens*, klofibbla *Crepis tectorum*, solvända *Helianthemum nummularium*, stinknäva *Geranium robertianum* och tulkört *Vincetoxicum hircundinaria*.

Fjällhällebräken förekommer i Sverige spridd i fjällkedjan och dess omgivningar från Härjedalen till Torne lappmark. Därutöver finns enstaka lokaler i Norrbotten, Ångermanland, Medelpad, Dalarna, Gästrikland och Västmanland. Dessutom finns den på många lokaler i Stockholms och Södermanlands skärgårdar (Hylander 1953, 1966). I Sörmlandsfloraprojektet har den tidigare påträffats flerstädes i Södertörns skärgård, vid Tullgarn och i Nyköpingstrakten. Eskilstunafyndet är det första i inre Södermanland. Härifrån är det ungefär lika långt till Viker i Västmanland, där den förekommer på två närbelägna lokaler (Malmgren 1982) som till lokalerna vid sörmlandskusten.

Fynddata: Eskilstuna, Kloster sn: 300 m O-ONO Sticktorp, kalkhäll (RUBIN 10G6i 1221), tre tuvor intill varandra. 1995-07-04 och 1995-09-18. Belägg i S.

Risven

Vid en exkursion tillsammans med Kent Karlsson till Eskilstuna sopstation i september 1995 påträffades ett gräs som hade ett mycket exotiskt utseende. Det påminde något om en ven, *Agrostis*, med enblommiga småax och vippan ordnad i "våningar". Ett exemplar med tre upp till en halvmeter höga strån fanns i den sydöstra delen av tippen. Gräset visade sig sedermera vara risven *Pip-*

tatherum miliaceum (L.) Coss. Arten står nära såväl *Milium* som *Agrostis*. Den har tidigare även kallats *Oryzopsis miliacea* (L.) Asch. & Schweinf.

Risven är ett 60-150 cm högt flerårigt gräs, vippan är 10-35 cm lång och 6-15 cm bred. De nedre våningarna i vippan har ofta mycket rikligt med grenar. Småaxen är enblommiga, och ytteragnarna bär ett kort borst i spetsen.

Arten förekommer som spontan i stora delar av Medelhavsområdet, från Portugal och Spanien i väster till Grekland och Turkiet i öster. Därutöver finns risvenen i Nordafrika, Israel, Irak och på de atlantiska öarna Azorerna, Madeira och Kanarieöarna (Conert 1989). Som införd är den funnen sällsynt i Mellaneuropa samt spridd i England och södra Wales. På de brittiska öarna uppges den vara införd med ullavfall samt även vara förvildad (Conert 1989, Stace 1991). Arten finns dessutom som införd i USA, Sydafrika och Australien.

Det första svenska fyndet gjordes i Gävle, Gästrikland av Sten Ahlner 1929. Den är dessutom funnen av Carl Blom på två ruderatlokaler i Göteborg 1940 respektive 1943 (Hylander 1971). I Riksmuseets skandinaviska herbarium finns bara ett enda belägg tidigare, från den ena Göteborgslokalen. Dessutom är den funnen i Småland för några år sedan (T. Karlsson muntl medd). Ytterligare fynd har ej gått att få fram. Inte heller några uppgifter om eventuell införselväg finns för tidigare förekomster. Den ena lokalen i Göteborg är emellertid Frihamnen, så den kan ju sannolikt ha kommit dit med sjöfarten.

I Eskilstuna växte risvenen på rötslamsblandat fröavfall (sannolikt burfågelfrö) med följearter som hönshirs *Echinochloa crus-galli*, tomat *Lycopersicon esculentum*, kapkrusbär *Physalis peruviana*, vattenmelon *Citrullus lanatus* och grå kavelhirs *Setaria pumila*.

Fynddata: Eskilstuna, Kloster sn: L. Nyby Österut, sopstationen (RUBIN IOG6i 0320), 1 ex. 1995-09-20. Belägg i S.

Ädelmynta

Vid Eskilstunatippen i september 1993 påträffades i tippens sydöstra del en grupp av ädelmynta *Mentha x gracilis*.

Ädelmynta förekom tidigare från Skåne och norrut till Hälsingland. Den odlades även förr. På senare år har arten gått mycket kraftigt tillbaka och den är numera bofast endast på en lokal i vardera Blekinge, Östergötland, Uppland och Dalarna. Därutöver är den påträffad som tillfällig på några lokaler i landet. Arten är placerad i hotkategori 1, akut hotad (Aronsson m.fl. 1995). Eskilstunafyndet är det första aktuella från Södermanland. Hur ädelmyntan kommit till Eskilstunatippen är en öppen fråga. Några följearter som kunde ge en ledtråd fanns inte. Tyvärr var beståndet helt övertippat 1995, och det är väl tveksamt om den åter kommer att dyka upp här.

Fynddata: Eskilstuna, Kloster sn: L. Nyby Ö-ut, sopstationen (RUBIN IOG6i 0220), 1 grupp 1993-09-22. Ej återfunnen vid kontroll 1995. Belägg i S.

Tack. Arne Anderberg, Bengt Jonseli och Thomas Karlsson har kontrollerat bestämmningar. Lennart Karlen har lämnat uppgifter om förekomst i Sörmlandsfloraarkivet.

Litteratur:

- Aronsson, M., Hallingbäck, T. & Mattsson, J.-E. (red.) 1995: *Rödlistade växter i Sverige 1995*. Artdatabanken, Uppsala.
- Conert, H. J. 1989: Poaceae, Pooidae. I Hegi, G., *Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Band 1, teil 3*. Tredje uppl. Verlag Paul Parey. Berlin och Hamburg.
- Hylander, N. 1953: *Nordisk kärnväxtflora I*. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Hylander, N. 1966: *Nordisk kärnväxtflora II*. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Hylander, N 1971: Prima loca plantarum vascularium Suecicae. *Svensk Bot. Tidskr* 64 (supplement).
- Malmgren, U. 1982: *Västmanlands flora*. Förlagstjänsten. Stockholm.
- Stace, C. 1991: *New flora of the British Isles*. Cambridge University Press. Cambridge.